

UDK:930

Kaxramon KAYUMOV,
O'zJOKU «Ijtimoiy-gumanitar fanlar» kafedrası mudiri, (PhD)
E-mail: nqayumov@inbox.ru

Sots.fan.dok., dotsent U.Sabirova taqrizi asosida

O'ZBEKISTONDAGI KICHIK SHAHARLARNI RIVOJLANTIRISHDA TURISTIK DIQQATGA SAZOVOR JOYLARNING IJTIMOY AHAMIYATI

Аннотация

Ushbu maqolada jamiyat taraqqiyotining iqtisodiy-ijtimoiy, siyosiy va madaniy hayotida muhim ahamiyatga ega bo'lgan kichik shaharlarda sayyohlar oqimini ko'paytirish dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda maqolada ko'tarilayotgan masala dolzarblik kasb etadi. Bunda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 9 fevraldagi "O'zbekiston Respublikasida ichki va ziyorat turizmini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-6165-sonli hamda O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi PF-60-son Farmonlari asos vazifasini bajaradi.

Maqolada aynan bu borada amalga oshirilayotgan islohotlarga e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: kichik shahar, infratuzilma, turizm, taraqqiyot strategiyasi, sayyoh, urbanizatsiya, xizmat ko'rsatish.

СОЦИАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ТУРИСТИЧЕСКИХ ДОСТОПРИМЕЧАТЕЛЬНОСТЕЙ В РАЗВИТИИ МАЛЫХ ГОРОДОВ УЗБЕКИСТАНА

Аннотация

В данной статье одним из актуальных вопросов является увеличение потока туристов в малые города, имеющие важное значение в экономико-социальной, политической и культурной жизни развития общества. С этой точки зрения вопрос, рассматриваемый в статье, приобретает актуальность. При этом основой выступают указы Президента Республики Узбекистан от 9 февраля 2021 года № ПФ-6165 "О мерах по дальнейшему развитию внутреннего и паломнического туризма в Республике Узбекистан" и Президента Республики Узбекистан от 28 января 2022 года № ПФ-60 "О новой стратегии развития Узбекистана на 2022-2026 годы".

Также в статье уделяется внимание реформам, проводимым именно в этом направлении.

Ключевые слова: малый город, инфраструктура, туризм, стратегия развития, турист, урбанизация, сервис.

THE SOCIAL SIGNIFICANCE OF TOURIST ATTRACTIONS IN THE DEVELOPMENT OF SMALL TOWNS IN UZBEKISTAN

Annotation

In this article, one of the topical issues is the increase in the flow of tourists to small towns that are important in the economic, social, political and cultural life of the development of society. From this point of view, the issue raised in the article becomes more relevant. At the same time, the basis is the decrees of the President of the Republic of Uzbekistan dated February 9, 2021 No. PF-6165 "on measures for the further development of domestic and pilgrimage tourism in the Republic of Uzbekistan" and the President of the Republic of Uzbekistan dated January 28, 2022 No. PF-60 "on the new development strategy of Uzbekistan for 2022-2026".

The article focuses on the reforms carried out in this direction.

Key words: small city, infrastructure, tourism, development strategy, tourist, urbanization, service

Kirish. Jamiyat taraqqiyoti ko'pgina iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy omillarga bog'liq bo'lib, bunda insonlarning mobil harakatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda O'zbekistonda 81 ta hudud kichik shahar maqomini olgan. Hamda ushbu kichik shaharlar orasida diqqatga sazovor turistik hududlar ham mavjud bo'lib, ularning iqtisodiy va ijtimoiy holati boshqa kichik shaharlardan tubdan farq qilmoqda.

Bugungi kunda davlatlarni iqtisodiy ko'rsatkichlarini o'sib borishida ichki va tashqi turizmni ahamiyati beqiyos. Yangi O'zbekistonda so'nggi yillarda turizm sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida ham aynan xalq manfaatlarini, aholi uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, odamlarni rozi qilish kabi ezgu maqsadlar yotadi. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda ushbu maqolada ko'tarilayotgan masala dolzarblik kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo'ljallangan yangi

O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to'g'risidagi PF-60-son Farmoni mamlakatimizni barcha jabhalarda rivojlantirish dasturidir [1]. Jumladan, ushbu strategiyada mamlakatni rivojlantirishning barcha sohalarini qamrab olingan bo'lib, unda aynan kichik shaharlar bilan birga, mamlakat turizm salohiyatini rivojlantirish uchun etarli darajada asoslar kiritilgan.

Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasining 35-maqсадida "O'zbekiston bo'ylab sayohat qiling" dasturi doirasida mahalliy sayyohlar sonini 12 million nafardan oshirish hamda respublikaga tashrif buyuradigan xorijiy turistlar sonini 9 million nafarga etkazish nazarda tutilgan. Ushbu maqsadni amalga oshirishda quyidagilarni joriy qilish rejalashtirilgan:

Birinchidan, to'siqsiz turizm infratuzilmasini mamlakatning asosiy turizm shaharlarida keng joriy qilish. 2026 yilgacha turizm sohasida band bo'lgan aholi sonini 2 baravar oshirib, 520 ming nafarga etkazish; ikkinchidan,

turizm va madaniy meros obyektlari infratuzilmasini rivojlantirish hamda 8 mingdan ortiq madaniy meros obyektlaridan samarali foydalanish bo'yicha davlat dasturini qabul qilish; uchinchi, Zomin, Forish, Baxmal tumanlari va "Aydar-Arnasoy" ko'llar tizimida qo'shimcha turistik zonalar va dam olish maskanlarini barpo etish, 300 million AQSh dollariga teng loyihalarni amalga oshirish, 25 ming ish o'rinini yaratish; to'rtinchi, Samarqandni "turizm darvozasi"ga aylantirish orqali kelgusi besh yilda turizm xizmatlari hajmini kamida 10 baravarga oshirish; beshinchi, turizm sohasida 40 ming kishi bandligini ta'minlash; oltinchi, Qoraqalpog'iston Respublikasi va Orol bo'yida ekoturizmni rivojlantirish bo'yicha alohida dasturni amalga oshirish; ettinchi, Mo'ynoqning yangi aeroporti imkoniyatlaridan keng foydalanish; sakkizinchi, Xorazm viloyatida turizm yangi ish o'rinlarini yaratishda asosiy drayver soha bo'lishi uchun alohida dastur qabul qilish, to'qqizinchi, Buxoro viloyatida turizmni jadal rivojlantirish bo'yicha alohida dasturni amalga oshirish; o'ninchi, Navoiy viloyatida ziyorat va ekoturizm salohiyatidan samarali foydalanish, o'n birinchi, Toshkent shahrida turizm infratuzilmasini yanada yaxshilash, Toshkent viloyatida turizm salohiyatini yangi bosqichga olib chiqish bo'yicha alohida dastur ishlab chiqish masallari kabi masallar kiritilgan.

Bu nafaqat mamlakat iqtisodiy salohiyatini ko'tarishga, balki, kichik shaharlarni ham har tamonlama rivojlantirishga xizmat qiladi.

2023 yil 4 aprelda qabul qilingan "Respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-135-sonli Prezident qarori ham aynan ushbu sohani isloh qilishning huquqiy asosi bo'lib xizmat qiladi [2]. Jumladan, ushbu qarorda Farg'ona, Namangan yoki Andijondan Buxoro, Samarqand, Termiz, Urganchga, shuningdek, Termiz – Nukus, Samarqand – Urganch, Buxoro – Urganch, Farg'ona – Urganch kabi yo'nalishlar bo'yicha muntazam aviareyslarni yo'lga qo'yish, Toshkentdan Nukus, Urganch, Buxoro, qarshi va Samarqandga aviaqatnovlarni yo'lga qo'yib, amaldagidan ikki baravargacha arzon tariflarni joriy etish, turizm, transport, axborot-kommunikatsiya, jumladan dasturiy ta'minotlar va boshqa xizmatlar eksportini 1,7 baravarga oshirish yoki 4,3 milliard AQSh dollariga etkazish bu mamlakatimiz turizm slohiyatini yanada kengaytirish imkonini beradi. Va bu borada izchil islohotlar amalga oshirilmog'ida.

Demak, turizmni rivojlantirish uchun huquqiy asos yetarli darajada ishlab chiqilgan. Shu o'rinda e'tiborimizni aynan kichik shaharlarni sotsiologik jihatdan o'rganish tarixga qaratamiz.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Sotsiologiya tarixida kichik shaharlarni o'rganish alohida ahamiyat kasb etadi. Agar kichik shaharlarni sotsiologik jihatdan tadqiq qilinishiga e'tibor qaratsak, bu jarayon aynan Yevropa to'g'ri keladi. Ammo ulardagi ijtimoiy hayot, madaniyat, qurilish-arxitektura masalalariga Sharq mutafakkirlari ham o'z e'tiborlarini qaratganlar.

Kichik shaharlarning ijtimoiy infratuzilmasiga hamda turizmga oid masalalarni Abu Nasr Forobiyning [3,– 320 B.] o'z asarlarida shaharni boshqarish haqidagi yondashuvlari, Abu Rayhon Beruniyning [4,– 486, 497 B.] asarlarida shaharlarda odamlar jamoa bo'lib yashashining asosiy qoidalari, o'zaro yordam, hamkorlik, tinch-totuv yashash, umumiy manfaat uchun ishlashga asoslangan bo'lishi, Abu Ali

ibn Sinoning [5,– S.200] asarlarida har bir inson xususiy mulkka ega bo'lishi, uni tasarruf etish orqali mamlakatdagi shaharlar obodonchiligiga o'z hissasini qo'shishi, Ibn Xalidun [6,– 80.B.] asarlarida shaharsozlikning jamiyat rivoji va aholini boshqarishdagi ahamiyati, Amir Temurning [7,– 63.B.] tuzuklarida "Har bir shaharda masjidlar, madrasalar, xonaqohlar qurishni, musofir yo'lovchilar uchun yo'l ustiga rabotlar bino qilishni, daryolar ustiga ko'priklar qurishni buyurdim" degan g'oyalari ilgari surilgan. Bu o'z navbatida osha davrda qurilgan kichik shaharlarni zamonaviy infratuzilmaga ega bo'lganligini ifodalaydi. Bu holat ushbu shaharlarga keluvchi sayyohlar o'sha davr uchun yetarli darajada bo'lganligini bildiradi. Demak, tarixda bizda mavjud shaharlarda turizm ma'lum darajada o'z dabrining yetakchi tarmog'iga aylangan.

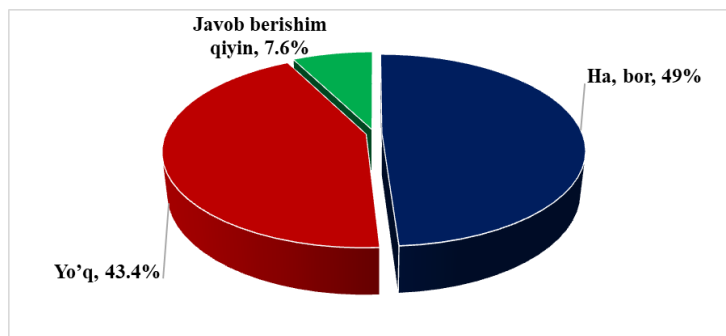
G'arbda kichik shaharlar XIX asrning o'rtalaridan beri sotsiologlarni ilmiy qiziqish obyekti bo'lib kelmoqda. Kichik shaharlardagi ijtimoiy infratuzilmani boshqarish va kichik shaharlarda turizmning ahamiyati muammolarini o'rganishga doir nazariyalar R.Park, M.Veber, G.Zimmel, E.Dyurkgeym, P.Sorokin [8,9,10,11,12] asarlarida yoritilgan. Bunda kichik shaharlar ijtimoiy infratuzilmasining ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishi, ular o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni aniqlash, ijtimoiy taraqqiyotning iqtisodiy o'sishga ta'siri, aholining ijtimoiy xizmatlarga bo'lgan talab va ehtiyojlarga bog'liqligi, shaharning laboratoriya sifatidagi ahamiyati, shaharlar o'rtasidagi savdo aloqalari hamda shaharlar ijtimoiy infratuzilmasini boshqarish mexanizmlariga doir masalalar nazariy asoslantirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Sotsiologiya tarixida ijtimoiy voqelikni aniqlash orqali jamiyatni o'zgartirish muammolarini o'rganish dolzarb ahamiyatga ega bo'lgan. Ushbu muammolarni o'rgangan sotsiolog olimlardan X.Bekker, E.Giddens, P.Burdelarning qarashlari shaharlarni tadqiq qilishda o'ziga xos ijtimoiy muammolarning tahlil qilinganligi hamda kichik shaharlarga kishilarni itilishining sabablari aniqlashga harakat qilganliklari bilan alohida ajralib turadi. MDH olimlarining kichik shaharlarda ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirish muammolari va istiqbollari T.Arbusova, B.Dudchenko, V.Rutgayzer, J.Totshenkolarning ishlarida ko'rib chiqilgan. Ushbu olimlarning ayrimlari muammoni yagona hukmron partiya orqali ijtimoiy boshqaruv metodologiyasini ishlab chiqish va jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlarni mustamlaka tuzumga xos tarzda rejalashtirish, mahalliy tub xalqlarni boshqarish kichik shaharlar infratuzilmasi, arxitekturasini, shaharsozlik, iqtisodiy, geografik va urbanizatsiya jarayonlarini va unda migratsiyaning, turizmning o'ziga xos jihatlari va uning oqibatlarini tahlil qilishga harakat qilishgan.

XX asr boshlarida yashagan jadid ma'rifatparvarlaridan Abdulla Avloniyning "Turkiy Guliston yoxud axloq", Mahmudxo'ja Behbudiyning "Padarkush" va Abdurauf Fitratning "Oila va oila boshqarish tartiblari" asarlarida shaharlar taraqqiyotiga salbiy ta'sir ko'rsatayotgan ijtimoiy-ma'rifiy muammolar va odamlar ijtimoiy madaniy hayotiga ijobiy ta'sir qiluvchi sayyohlikning ahamiyati va uni ma'lum ma'nodagi salbiy jixatlarini ham ochish va uni bartaraf etish yo'llari nazariy asoslashgan [13,14,15].

Tahlil va natijalar. Shu o'rinda mamlakatimiz kichik shaharlarda o'tkazgan sotsiologik so'rovimiz natijalari tahlilini keltirib o'tamiz.

1. Siz istiqomat qilayotgan shaharchada dam olish va xordiq chiqarish maskanlar mavjudmi?

“Siz istiqomat qilayotgan shaharchada dam olish yoki xordiq chiqarish maskanlar mavjudmi?”– degan savolga respondentlarning deyarli yarmi 49% “Ha” deb javob bergan bo’lsa, 43,4%i esa “yo’q” deb qayd etgan. Qolgan 7,6%i ishtirokchi javob berishga qiynalishini belgilagan. Bunda ko’pchilik respondentlar dam olish maskanlari mavjud, deb e’tirof etgan. Biroq, shunga yaqin foiz respondentlar buning aksini yozgan. Bu, o’z navbatida, kichik shaharlarda istiqomat qiluvchi aholining ijtimoiy kayfiyatiga ta’sir qiluvchi omillar hisoblanadi. Chunki kichik shahar aholisining turmush farovonligi, dam olishni tashkil qilish uchun infratuzilmaning mavjudligi bu ish unimdorligiga bevosita o’z ta’sirini ko’rsatadi. Shu bilan birga sayyohlarni ushbu kichik shaharga tashrifi uchun qisman bo’lsada sabab bo’ladi.

Shu o’rinda mamlakatimizdagi ba’zi tarixiy kichik shaharlarga o’z e’tiborimizni qaratamiz. Rishton Farg’ona vodiysi va O’rta Osiyoning eng qadimiy aholi punktlari va madaniy markazlaridan biri hisoblanadi. Bu hududda sug’oriladigan dehqonchilik ishlari miloddan avvalgi V asrda vujudga kelgan. Manbalarda aholi punkti sifatida IV asrdan, Rishton nomi esa IX asrdan ma’lum. Uzoq tarix davomida shahar bir necha bor sel, zilzila va yot bosqinchilar tomonidan vayron qilingan. Biroq aholi o’zining asl an’anaviy turmush tarzini va xalq hunarmandchiligini saqlab qolgan. VIII asrgacha shahar nomi qayta-qayta o’zgartirilgan va shuning uchun uning kelib chiqish tarixining bir nechta variantlari mavjud. Rishton nomi “Roshidān” (ya’ni, dono, oqilona, to’g’ri yo’ldan yuruvchi) so’zidan kelib chiqqan. Donishmandlarni, odatda, Roshidlar deb atashgan, shahar nomi ham aynan shunga ishora qiladi.

Rivoyatlarga ko’ra, Rishton tumani Farg’ona vodiysidagi tepalikda qal’a yoki istehkom shaklida paydo bo’lgan birinchi aholi punkti yoki shaharlardan biri hisoblanadi. Jadidchi olim Is’hoqxon ibrat o’zining 1916-yildagi “Tarixi Farg’ona” tarixiy kitobida shaharning tashkil topgan vaqti va nomini fors mamlakatidan kelgan ko’chmanchi xalqlar bilan bog’lab, 833-yil, ya’ni IX asrda tashkil topgan deb yozadi [16,– 100. B]. Rishton XVIII asrda yirik harbiy va iqtisodiy ahamiyatga ega bo’lgan qal’a hisoblangan. Bu hududda Xitoy, Hindiston, keyinchalik rus savdogarlari to’xtab o’tganlar. Rishtonda qadimdan kulolchilik san’ati rivoj topgan bo’lib, mashhur Rishton kulollarining mahsulotlari Sharq bozorlarida juda haridorgir bo’lgan. Hozirgi kunda ham Rishton ustalari tomonidan

ishlangan sopol lagan, shokosa, ko’zalar va sopolardan ishlangan badiiy buyumlar respublikadan tashqarida ham juda mashhur hisoblanadi.

Rishton Farg’ona vodiysining madaniy markazlaridan biri hisoblanadi. Hozirgi kunda Rishtonda yig’iruv to’quv fabrikasi, badiiy kulolchilik buyumlari zavodi va yuzlab kichik xususiy kulolchilik tsexlari, 3 mingdan ziyod yakka tartibdagi hunarmandlar, O’zbekiston badiiy akademiyasi tasarrufida “Usto Abdullo” korxonasi faoliyat olib bormoqda. Rishton o’zining madaniyati va turistlar tashrifi bilan boshqa kichik shaharlarga nisbatan jadal rivojlanib bormoqda. Shu nuqtai nazardan olib qaraganda tarixiy kichik shaharlarga sayyohlar tashrifi yildan yilga ko’payib bormoqda. Bu o’z navbatida ushbu shaharlardagi ijtimoiy infartuzilmalar hizmatini yaxshilash va hizmat ko’rsatish samaradorligini oshirishni talab etadi.

Yana mana shunday kichik shaharlardan biri Zomin shahridir. Zomin havosi tozaligi bilan boshqa hududlardan ajralib turadi. Ichki turizm ancha rivojlangan bo’lishiga qaramay, tashqi turizm xali yuqori darajada rivojlanmagan. Zomin tumani hokimligi xodimidan olingan eksper so’rovi natijalariga ko’ra Zomin shahrida yetarli imkoniyatlar mavjud. Ammo har bir kichik shaharni mavjud drayverini topish muhim. Horijiy mehmonlar uchun infratuzilma xizmatlarini sifat darajasini yuqori darajaga olib chiqish lozim. Aks holda, arziyas kamchilik tufayli ham turistlarni kelish oqimi keskin kamayib ketadi. Masalan, hojatxona xizmatidagi gigenik holat, sartaroshxonalaridagi xizmat ko’rsatish sifati, bank xizmati va xokozo. Shunday ekan mana shunday kichik shaharlarimizni rivojlantirishda muhim omil hisoblangan turizimni rivojlantirish uchun mavjud imkoniyatlardan foydalanish orqali hududlarni ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatlarini kengaytirish mumkin.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytish mumkinki, O’zbekiston hududida ko’plab mana shunday kichik shaharlar mavjud bo’lib, ularda turizmni rivojlantirish ushbu shaharlarda samardor infratuzilmalarni rivojlantirish imkonini beradi. Bu o’z navbatida yangi ish o’rinlarini joriy qilish, ishsizlikni kamaytirish, aholini ma’lum darajada intellektual potentsialini oshirish, turmush tarzini ko’tarish kabi imkoniyatlarga sabab bo’ladi. Shu bilan birga yosh kadrlarni o’zlari tug’ilib o’sgan joyga qaytishga bo’lgan qiziqishni oshiradi. Demak, bugungi kunda amalga oshirilayotgan islohotlar zamirida ulkan imkoniyatlarni vujudga keltirish maqsadi yotadi.

ADABIYOTLAR

1. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022-2026 yillarga mo’ljallangan yangi O’zbekistonning taraqqiyot strategiyasi" to’g’risidagi PF-60-son Farmoni
2. O’zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023 yil 4 aprelda qabul qilingan "respublikaning turizm salohiyatini jadal rivojlantirish hamda mahalliy va xorijiy turistlar sonini yanada oshirishga doir qo’shimcha chora-tadbirlar to’g’risida" gi PQ-135-sonli qarori
3. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: yangi asr avlodi, 2018. – B. 320
4. Абу Райхон Беруний. Қадимги халқлардан қолган ёдгорликлар. Танланган асарлар. I-жилд. – Тошкент: Фан, 1968. – Б. 486; Хиндистон. Танланган асарлар. II-жилд. – Тошкент: Фан, 1965. – Б. 497
5. Ибн Сина. Избранные философские произведения. – Москва: Наука, 1980 – С. 200

6. Ибн Халдун. Китоб ул-ибар (Ибратли мисоллар китоби. 1370 й.) – Б. 80.
7. Амир Темур. Темур тузуклари. – Тошкент: Наврўз, 1992. – Б. 63.
8. Парк Р. Город как социальная лаборатория // Социологическая теория: история, современность, перспективы. – СПб: Владимир Даль, 2008. – С. 31
9. Вебер М. Город // Избранное. Образ общества. Пер. с нем. – М.: Юрист, 1994. – С. 309-446
10. Зиммель Г. Избранное: В 2 т.: Перевод / Гл. ред. и авт. проекта Левит С.Я. – М.: Юрист, 1996. Т. 1: Философия культуры. Редкол.: Л.Т.Мильская и др. – М., 1996. – С. 670
11. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда / пер. с фр. Гофмана А.Б. – М.: Канон, 1996. – С. 332; 13.
12. Зомбарт В. Строй хозяйственной жизни // Избранные работы. – М.: Издательский дом Территория будущего, 2005. – С. 344
13. Абдулла Авлоний. Танланган асарлар. 2 жилдлик. Пандлар, ибратлар, хикоялар, набийлар ҳаёти, драмалар, мақолалар, саёхат хотиралари. – Тошкент: Маънавият, 2004. – Б. 96
14. Маҳмудхўжа Бехбудий. Танланган асарлар // Тўпловчи, сўзбоши ва изоҳлар: Б.Қосимов. 2 нашр, тузатилган ва тўлдирилган. – Тошкент: Маънавият, 1999. – Б. 280.
15. Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар. нашрга тайёрловчи ва изоҳлар муаллифи Ҳ.Болтабоев. – Тошкент: Маънавият, 2009. – Б. 317;
16. Исоқхон Тўра Ибрат. “Тарихи Фарғона”. 1916. Тошкент. “Маънавият”. 2005. – Б. 100. Нашрга тайёрловчилар: Улуғбек Долимов, Нурбой Жабборов.